

Barış İçin Akademisyenler Anlatıyor: İmza ve Ötesi¹

Fikret Şenses, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü,
e-posta: fsenses@metu.edu.tr

11 Ocak 2016 tarihinde 1128 akademisyenin² imzaladığı “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildirin yayımlanmasından sonra, imzacı bilim insanları en yetkili ağızlardan çeşitli hakaretlere uğradı, üniversitedeki odalarına baskınlar yapıldı, odalarının kapılarına tehdit işaretleri koyuldu, hedef gösterildiler, açığa alındılar, haklarında idari ve adli soruşturmalar açıldı, bazıları gözaltına alındı. Bildirin yayımlanmasından aylar sonra ise birbiri ardından çıkarılan Olağanüstü Hal (OHAL) Kanun Hükmünde Kararnameleri ile (KHK) 2 Ağustos 2018 tarihine kadar 6000’den fazla akademisyene ek olarak 407 barış imzacısı akademisyen³ de savunmaları dahi alınmadan, bazı işgüzar ve işbirlikçi rektörlerin katkısıyla kamu görevinden uzaklaştırıldı. Türkiye, sadece ülke ölçeğinde değil dünya ölçeğinde de en büyük bilim insanı tasfiyelerinden birine sahne oldu. Bu bildiri fırsat sayılarak üniversitelerimizdeki zaten az sayıdaki muhalif ses de “fırsattan istifade” susturulmuş oldu ve bu yolla geride kalanlara da gözdağı verilmek istendi.

Bu kitap, barış imzacısı oldukları için üniversitelerden ihraç edilen akademisyenlerin çok yüksek bir sayıya (40) ulaştığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden (SBF) ve Türkiye’nin farklı üniversitelerinden ihraç edilen Mülkiye kökenli toplam 18 bilim insanıyla elektronik posta yoluyla, kendilerine aynı sorular yöneltilerek yapılan söyleşileri içeriyor. Bu sorular, imzacıların bildiriye niçin imzaladıklarına, bildiriye karşı çeşitli çevrelerden gelen yoğun tepkilere ve bildirin amacına ulaşip ulaşmadığına, bildiri sonrasında yaşanan sürecin akademiye bakışları üzerindeki etkilerine, üniversite-fakülte yönetimlerinin, meslektaşlarının ve ailelerinin yaklaşımlarına ve ihraç kararı karşısında kendi ilk tepkilerine ilişkin görüş ve değerlendirmeleri üzerinde yoğunlaşıyor. Kitabın ikinci bölümü ise, Korkut Boratav, Taner Timur, Cem Eroğul başta olmak üzere kimi bilim insanlarının akademik özgürlükler, üniversite, aydınlanma, OHAL-barış bildirisi ve tasfiyeler konularında çeşitli yerlerde yayımlanan yazılarına ayrılmış. Kitabın üçüncü ve son bölümünde ise 12 Eylül sürecinde kıyıma uğrayan SBF kökenli bilim insanlarının ve SBF öğretim elemanlarının açıklamalarına, Mülkiyeliler Birliği’nin, SBF Akademik Kurulu’nun ve SBF’nin farklı bölüm ve birimlerinin barış bildirisi sürecine ilişkin karar ve bildirilerine yer verilmiş.

Kitaba katkıda bulunan bilim insanlarının (bundan böyle yazarların) kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar, imza sürecinin çeşitli yönleriyle aydınlatılmasına ilişkin önemli ipuçları veriyor. Yazarların birçoğunun kendilerine yönelik bir tepki oluşmasını beklemedikleri, hatta bazılarının, bildiriden daha yedi-sekiz ay önce hükümetin, “çözüm süreci” başlığı altında barış amaçlı politikalar uyguladığına işaret ederek tepkinin büyüklüğüne şaşırarak anlaşıyor. Yazarlar, “ikinci imzacılar” olarak anılan akademisyenlerin yeni bir bildiri yayımlayarak barış bildirisine verdikleri desteği önemsemekte, bu desteği övgüye değer bulmakta ve bunu riskler karşısında dayanışma ruhunun ve ifade özgürlüğüne sahip çıkmanın bir örneği olarak değerlendirmektedir. Yazarlar, bildirinin, devletin teröre karşı mücadelesini zayıflatmayı amaçladığı savını şiddetle reddetmekte, bunu bildirinin içeriğinin tartışılmasını engelleme, imzacıları “kriminalize etme, itibarsızlaştırma ve yalnızlaştırma” çabası olarak görmekte ve bildirinin hiçbir yerinde terörü ve şiddeti öven bir ifadenin olmadığına ve bildirinin asla bir suç unsuru içermediğine dikkat çekmekte.

Yazarlar, bildirinin etkisini değerlendirirken “tarihe not düşme”, “vicdanları rahatlatma” gibi amaçlarını ön plana çıkarmakta; görünürde “en düşük riskli eylem biçimi” olduğu halde, barış bildirisinin imzacılar açısından çok ağır sonuçları olduğuna işaret etmekte. Yazarlar, bildirinin bu özelliğiyle Türkiye’de demokrasi açığının büyüklüğüne dikkat çekerek, demokratikleşme sürecine ve uzun erimde Kürt Sorunu’nun barış temelli çözümüne katkıda bulunma olasılığını vurgulamakta. Bildiriye karşı gelişen tepkilerin akademik faaliyetleri ve üniversiteye bakış açıları üzerindeki etkilerini ve fakülte-üniversite yönetimlerinin bu süreçteki yaklaşımlarını değerlendirirken yazarlar, haklı bir karamsarlıkla, öncelikle meslekten çıkarılmalarında bizzat üniversite yöneticilerinin oynadığı rolü ve üniversitelerin toplumsal olaylar karşısındaki duyarsızlığını ve tepkisizliğini ön plana çıkarıyor. Bu bağlamda üniversite yaşamının diğer olumsuzlukları arasında asli görevini ihmal eden akademisyenlerin varlığı, ahabap-çavuş ilişkilerinin ve biat kültürünün yaygınlığı, akademik ilkelerin zayıflığı ve “devlet aklının üniversitede üretimine dayalı bir tür despotizmin” baskın konumuna işaret ediyor. Yazarlar, barış bildirisinin yayımlanmasını izleyen zor süreçte yanlarında duran ve destekleyen meslektaşlarının ve öğrencilerinin yanında, en yakın kimi meslektaşlarının dahi kendilerinden yüz çevirmesi, hatta soruşturmacı olarak görev yapması gibi vefa ve dayanışma benzeri en temel insani duygu ve tutumlardan uzak davranışları da gözler önüne seriyor.

Yazarlar, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında yayımlanan Aydınlar Dilekçesi’ne karşı gösterilen devlet tepkisiyle, barış bildirisine gösterilen tepkiler arasında paralellik kurmakta ancak barış bildirisine yönelik tepkilerin çok daha ağır olduğu

noktasında birleşiyorlar. Bildiriyi imzalayanların dilekçeyi imzalayanlardan, ikinci dönemde işinden olanların ilk dönemde işinden olanlardan çok daha fazla olduğunu vurguluyorlar. Ayrıca, ikinci dönemde işten atılanların listesinin sıkıyönetim komutanlıklarında değil üniversitelerde oluşturulmuş olması, bu insanlar için hukuki itiraz yollarının tıkalı olması ve bireysel olarak yargılanmakta olmaları⁴ gibi önemli farklılıklara işaret ediyorlar.

Akademisyenlerin bu tür hak mahrumiyetleriyle karşı karşıya bırakılmalarının geçmişte de örnekleri olmuştur. Ancak barış imzacılarına reva görülenler, 12 Eylül 1980 darbe rejiminin uygulamalarının dahi çok ötesine geçmiştir. OHAL ortamında başlayan bu uygulamalardan bugüne kadar geri adım atılmak şöyle dursun, konuya ilişkin mahkemelerin sürüyor olması, ertelense bile hapis cezalarının verilmesi, bir akademisyenin halen hapiste olması, durumun vahametini açıkça ortaya koymaktadır.

Değişik vesilelerle daha önce de ifade etmeye çalıştığım gibi,⁵ barış imzacısı akademisyenlerin asla göz ardı edilmemesi gereken çok ağır kişisel mağduriyetleri ve bütünüyle bu sürecin çok önemli toplumsal maliyetleri söz konusudur. Bu meslektaşlarımız bildirin yayınlaması sonrasında, önceleri imzalarını geri çekmeye zorlanma,⁶ kadro verilmemesi, konferans, burs, araştırma izin ve desteklerinin iptali, idari ve danışmanlık görevlerinden ve üstlenilen derslerden uzaklaştırılma, doçentlik başvurularının iptali, yurtiçi bilimsel kongre programından çıkarılma gibi son derece baskıcı uygulamalarla karşı karşıya bırakılmıştır. KHK'ler sonrasında da çok uzun emek verdiğimiz mesleklerinden, bilimsel çalışmalarından ve öğrencilerinden koparılmakla kalmamış, hukuki hak arama yolları fiilen kapatılmış, üniversite yerleşkesine girmeleri dahi engellenmiştir. İstihdam olanakları özel kesimde dahi son derece kısıtlanmış olup birçok durumda, sendika desteğine karşın geçim sıkıntısıyla karşı karşıya bırakılmışlar, yurtdışına çıkmaları yasaklanarak akademik uğraşlarını ülke dışında sürdürmeleri dahi engellenmiştir. Aileleri ve yakın çevreleriyle birlikte çok endişeli ve tümüyle zor bir döneme itilmiş, "işsive dönüşmüş", tam anlamıyla "bir gecede hayatları değişmiştir". Akademik yaşamda da insan sermayesi sorunlarının had safhada olduğu bir ülkede çok sayıda yetkin akademisyenin bu şekilde işten çıkarılmaları, kalanların mahkeme süreçleriyle uğraşmak zorunda kalması ve tedirginlik içine itilmesi, akademik yaşamın önemli ölçüde zarar görmesine ve önemli toplumsal maliyetlere yol açmıştır. Bu süreçte bilim insanlarının toplumsal olaylara ilişkin araştırma sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmaları dahi kimi örneklerde görüldüğü gibi⁷ engellenmek istenmiştir. 12 Eylül darbesinin etkilerini hâlâ üzerinden atamamış üniversite ve sivil toplum, bu yolla daha derin bir tepkisizliğe ve suskunluğa itilmiştir. İmzacı akademisyenlerin karşı kariya kaldıkları duruma ilişkin olarak hukuk fakülteleri

başta olmak üzere üniversitelerimizden kayda değer bir sesin yükselmemiş olması bu durumun açık bir kanıtıdır.⁸ Bu durum, bence de “entelektüel, insani ve akademik anlamda” büyük bir kayıp olarak değerlendirilmelidir.

Barış bildirisi türü bildirimleri imzalayanlar, biliyoruz ki ve kitaptaki bazı görüşlerden bir kez daha öğreniyoruz ki, her sözcüğün üzerinde duran bir içerik değerlendirmesi yapmazlar. Kimi eleştirileri olsa da metnin üzerinde oйдаlaşılmasını beklemezler, her zaman üslubunu, tonunu hesaba katmazlar, hatta onu “sert ve eksik” bulabilirler, içeriğini bir “hukukçu gözüyle” merceğe altına almazlar. Kitapta da belirtildiği üzere, bildirinin “Tek Tek cümlelerine, kelimelerine ya da kavramlarına itiraz edilebilir, bunların yanlış olduğu ya da yanlış kullanıldığı iddia edilebilir”. İmzacılar, bir bildiriye her sözcük üzerinde ayrı ayrı durarak okumadıkları gibi, “ben yazsaydım belki öyle yazmazdım” da demezler. Odaklandıkları temel nokta bildirinin özünü oluşturan ana temadır. Bu bildiri de ana teması itibarıyla tektürel (homojen) ve örgütlü bir kitle oluşturmayan bir grup bilim insanının şiddeti reddeden, bireysel düzlemde bir barış çağrısında bulunan, tarihe not düşmekten öteye geçmeyen bir çabası olarak değerlendirilebilir. Bu noktada özenle korunması gereken ise, bildiri metninin içeriğine ve üslubuna hiç katılmasak bile, imzacıların ifade özgürlüğüdür.

Birçok hukuk yorumcusu gibi, kitaba katkıda bulunan yazarlar da, kanımca haklı olarak, barış bildirisini imzalamanın akademik özgürlük ve gerek iç hukuk gerekse uluslararası hukuk tarafından korunan ifade özgürlüğü kapsamında olduğunu savunmaktadır. Bu bildiriye imzaladıkları gerekçesiyle işlerinden olan bilim insanlarının karşılaştıkları derin mağduriyet en baştan hiçbir yargı kararına dayanmadığı gibi kanımca da Anayasa’yla, akademik özgürlük, akademik özerklik ve hukukun evrensel değerleriyle bağdaşmamaktadır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü, akademik yaşam başta olmak üzere demokratik bir toplumun can damarlarından biridir; en temel insan hakları arasındadır. Medeni cesaret ve aykırı seslere tahammül, eleştirel düşünce, kısaca akademik özgürlük ve siyasal iktidarlar karşısında özerkliğin korunması üniversitelerimizde yeşermesi beklenen, üniversiteleri bilim yuvaları yapan, yöneticilerinin her zaman ve her koşulda koruması gereken vazgeçilmez ilkelerdir. Kitapta Kant’a atfen belirtildiği gibi “Hiçbir şey eleştirinin dışında kalmaz”; bu ifade en başta üniversitelerin temel taşıdır, eleştiri özgürlüğü bilimsel gelişmenin önkoşuludur.

Mayıs 2019 sonlarında açıklanan yargı reformu stratejisinin en yetkili ağızdan da vurgulanan unsurlarından biri ifade özgürlüğüdür. Bunun sözde değil, özde bir yaklaşım olup olmadığının en önemli testi barış imzacısı akademisyenlerin karşılaştığı haksız uygulamalardan vazgeçilmesi ve haklarının iadesi olacaktır. Bu yönde ivedilikle atılması gereken adımlar barış imzacılarının mağduriyetlerinin

bir ölçüde olsun giderilmesi yanında siyaset, hukuk ve üniversiteler tarihimizin daha fazla zarar görmemesi için de gereklidir.

Bu kitap, barış bildirisi sürecinde yaşanan toplumsal ve özellikle de kişisel mağduriyetlerin ve hukuk ihlallerinin belgelenmesine kuşkusuz önemli bir katkıda bulunmaktadır. Aynı konu ve kapsamda, daha önce yayınlanan bir başka kitapla (Lordoğlu, 2018) birlikte okunması bu katkıyı, hiç kuşku yok ki, daha da artıracaktır.

Sonnotlar

- ¹ Nurettin Öztatar (Hazırlayan), *Barış İçin Akademisyenler Anlatıyor İMZA ve ÖTESİ*, Ütopya, 2018, Ankara, 304 sayfa.
- ² İkinci grup imzacı akademisyen ve araştırmacılarla birlikte bu sayı 2212'ye çıktı. İkinci grup imzacılardan da KHK'yle görevine son verilenler oldu.
- ³ Bu sayı, istifaya ve emekliliğe zorlananları, sözleşmesi yenilenmeyenleri, vakıf üniversitelerinden uzaklaştırılanları, kendi isteğiyle görevden ayrılanları ve emekli olanları kapsamamaktadır.
- ⁴ Ayrıca, Aydınlar Dilekçesini imzalayan 1300 kişiden 59'unun yargılandığı ve bunların da hepsinin beraat ettiğine değinilmektedir. 12 Eylül sürecinde 1402 sayılı yasa uyarınca üniversiteden çıkarılan akademisyenlerin sayısının 70 civarında olması da KHK sürecindeki tasfiyenin boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır.
- ⁵ Bkz. Şenses (2017) ve Şenses (2018).
- ⁶ Üzerlerindeki büyük baskıya karşın 2000'den fazla imzacı akademisyen arasında imzasını geri çekmek zorunda kalanların sayısının çok az olduğu anlaşılıyor.
- ⁷ Dilovası kanser vakalarının artışına ilişkin olarak bir halk sağlığı uzmanının araştırmaları bu bağlamda akla gelen ilk örnektir.
- ⁸ Öte yandan, imzacı akademisyenlere, edebiyatçılara, gazetecilere, tiyatroculara, yayınevleri, hukukçular, feministler ve sinemacılar başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden destek geldiği de belirtilmelidir.

Kaynakça

Lordoğlu K (Yayına Hazırlayan) (2018). *Akademisyenlerden KHK Öyküleri*. Yordam Kitap'ın katkılarıyla NotaBene Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 254.

Şenses F (2017). Üniversiteme Dokunma. *Cumhuriyet*, 24 Mart 2017.

Şenses F (2018). Kitap Eleştirisi- Kuvvet Lordoğlu, Akademisyenlerden KHK Öyküleri. Yordam Kitap'ın katkılarıyla NotaBene Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, *İktisat ve Toplum*, Ağustos, 94, 31-34.

